

<https://helda.helsinki.fi>

pö u Cirilo kaj Metodio kreis novan lingvon?

Lindstedt, Jouko

2016

pö Lindstedt , J 2016 , ' u Cirilo kaj Metodio kreis novan lingvon? ' , Grk
aus Kybernetik und Geisteswissenschaft , vol. 57 , no. 2 , pp. 64-74 .

<http://hdl.handle.net/10138/165341>

unspecified

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Jouko LINDSTEDT

laboras de post 1986 kiel profesoro pri slava filologio en Universitato de Helsinko. Esploris la historion kaj gramatikon de la bulgara, makedona kaj malnov-slavona lingvoj; la Balkanian lingvan areon; kaj Esperanton kiel denaskan lingvon. Membro de la Akademio de Esperanto ekde 1998. Redaktis Hejman vortaron (1999). Estris la esploradon kaj publikigadon (2008) de la Konikova Evangelio, la plej frua evangelia manuskripto en la novmakedona lingvo. Verkas lingvistikan blogon “Lingva tereno” (<http://www.lingvatereno.blogspot.fi>).

Ĉu Cirilo kaj Metodio kreis novan lingvon?

De Jouko LINDSTEDT, Universitato de Helsinko (FI)

Slavono, la eklezia slava lingvo, sonas jam de pli ol 1100 jaroj en la preĝejoj de la slavaj kristanoj-ortodoksanoj, kaj siatempe ĝi havis gravan historian rolon ankaŭ inter la slavoĵoj katolikaj. Dum Mezepoko kaj la unuaj jarcentoj de la Moderna Epoko ĝi kunligis la plimulton de la slavoĵoj kiel intergenta lingvo, kiu ne apartenis al nur unu nacio aŭ regno. Kvankam ĝi origine baziĝis sur certaj slavaj dialektoj de Makedonio, eĉ la plej malnovaj tekstoj konservitaj montras influon de pluraj slavaj idiomoj, kaj reprezentas evoluantan skriban lingvon kun propra alfabeto, abstrakta terminologio kaj malsimplaj sintaksaj rimedoj. Ni konas la kreintojn de Slavono, la sanktajn fratojn Cirilon kaj Metodion. Kiel multe Slavono estis ilia persona kreaĵo, kiel multe ĝi nur spegulis la vivantan slavan lingvon de ilia tempo? Kaj kia estis la sorto de Slavono dum la pli postaj jarcentoj?

1. La naskiĝo de Slavono

La fratoj Cirilo (826/827–869) kaj Metodio¹ (?–885), el la urbo Tesaloniko en la Bizanca Imperio², kreis Slavonon en la 860-aj jaroj de nia erao.

¹ Ankaŭ la formo *Metodo* estas uzata en Esperanto.

² La vera nomo de tiu regno estis la Roma Imperio, kaj la loĝantoj, ankaŭ Cirilo kaj Metodio, estis nomataj “romanoj”. Ĉar la regno ne plu inkluzivis la urbon Romo, la pli postaj historiistoj kutimas nomi la regnon alie: “la Orienta Roma Imperio” aŭ “la Bizanca Imperio”.

La historiaj fontoj pri tiuj foraj jarcentoj de la frua Mezepoko estas kompreneble malmultaj kaj mankhavaj, sed feliĉe tiuj pri la du fratoj ŝajnas relative fidindaj, en siaj ĉefaj linioj. La legendoj, aŭ sanktulaj biografioj pri ambaŭ estis verkitaj Slavone baldaŭ post ilia morto, fare de iliaj disĉiploj, kaj kvankam ili rakontas pri multaj mirakloj tipaj por la ĝenro, eblas pli-malpli bone distingi ankaŭ verajn historiajn faktojn. Krome, la agado de Cirilo kaj Metodio estas menciata kaj laŭdata en iuj Latin-lingvaj dokumentoj de la Vatikana arĥivo, kaj kritikata en iuj dokumentoj el la teritorio de la frankoj, kaj tiuj okcidentaj fontoj konfirmas la bazajn faktojn de niaj fontoj Slavonaj.

La legendo pri Cirilo estas nomata “La Vivo de Konstanteno”, ĉar preskaŭ ĝis sia morto la sanktulo nomiĝis “Konstanteno la Filozofo”. (Do, Cirilo ne vere nomiĝis Cirilo; li ankaŭ ne faris la cirilan alfabeton, kiel ni poste vidos!) Laŭ tiu legendo, en la komenco de la 860aj jaroj, la princo de Moravio, Rastislavo, petis la Bizancan imperiestron Mikaelon la trian sendi al Moravio instruistojn, kiuj scias instrui la kristanajn dogmojn en la slava lingvo. Ĉi tiu epizodo kongruas bone kun tio, kion ni konas pri la historia situacio tiutempa. Moravio³, kies centro troviĝis en la tereno de la nuna Slovakio, estis la unua sendependa regno fondita kaj regata de slavo. Ĝi jam akceptis la kristanisman, sed de okcidento, de la regno de Orienta Frankio, kiu ne povis proponi slavlingvajn pastrojn al la nova moravia eklezio. La frankaj pastroj agis en la intereso de la franka reĝo, kiu volis subigi Moravion al sia regado. Bizanco, male, ne estis rekte danĝera al Moravio, ĉar inter la du regnoj troviĝis Bulgario, multgenta kaj ĉefe pagana lando regata de la tjurka popolo de prabulgaroj.

La bizanca imperiestro decidis sendi al Moravio la fratojn Konstantenon la Filozofon kaj Metodion, du klerajn virojn el la urbo Tesaloniko. La legendo pri Metodio igas la imperiestron diri: “Vi ja estas tesalonikanoj, kaj ĉiuj tesalonikanoj parolas puran slavan lingvon.” Kvankam la urbo Tesaloniko mem estis verŝajne ĉefe greklingva, kaj ni ne scias pri la denaska(j) lingvo(j) de la du fratoj, la ĉirkaŭa kamparo estis ĉefe slavlingva – kia ĝi fakte restis ankoraŭ dum mil jaroj post tio, ĝis la komenco de la 20a jarcento – kaj oni certe havis multajn okazojn aŭdi la slavan ankaŭ ene de la urbo. En tiu tempo la slava estis ankoraŭ konsiderata unu lingvo, eĉ se kun dialektaj diferencoj, kaj tial la sudslava makedona dialekto ĉirkaŭ Tesaloniko povis esti uzata ankaŭ inter la okcidentaj slavo de Moravio.

Metodio, la pli aĝa el la du fratoj, jam faris karieron unue en la civila administrado de Bizanco, poste kiel monaĥestro. Konstanteno la Filozofo estis instruisto en la universitato de la imperia ĉefurbo Konstantinopolo kaj fama pro sia lingvoscio, kiu inkluzivis almenaŭ legan scipovon de la hebrea kaj araba. Li jam partoprenis en du gravaj diplomaciaj misioj de Bizanco, unu al la Abasida (Bagdada) Kaliflando, kiu tiutempe estis forta kaj alte civilizita imperio, kaj alia al la ĥazaroj, kies regno troviĝis inter la Nigra Maro kaj Kaspio.

3 Ofte nomata *Granda Moravio* en historiaj studoj; tamen, la epiteto *granda* estas malofta en mezepokaj fontoj kaj, krome, ĝi verŝajne ne aludas al la forto kaj grandeco de la regno, sed signifas ‘la origina’ aŭ ‘la pli fora’, kontraste al aliaj regionoj kies loĝantoj nomiĝis moravianoj (ekzistas du riveroj nomataj Moravo, kaj ĉe ambaŭ loĝis slavo).

Akceptinte la komision de la imperiestro, Konstanteno tuj komencis traduki sanktajn kristanajn teksojn en la slavan, uzante novan alfabeton, la glagolicon, kiu ne similis al iu ajn alfabeto ekzistanta. Laŭ la legendo, Konstanteno kreis la glagolicon danke al dia revelacio, sed ni devas supozi, ke li laboris pri ĝi jam de pli longa tempo. Krome, la tradukado de la sanktaj tekstoj necesigis la kreadon de multaj terminoj kaj sintaksaj turnoj, kiuj ne ekzistis en la parolata slava idiomo, kaj ankaŭ tio postulis tempon. Konjekteblas, ke Konstanteno kaj Metodio laboris pri la nova skribolingvo jam antaŭ ol la peto de la moravia princo atingis Bizancon, sed ni ne scias, por kiu celo.

La revolucio trajto de la nova skribolingvo slava estis, ke ĝi servis ne nur kiel misiista lingvo, uzata por prediki kaj por konverti slavojn al la kristanismo – efektive, la slavoj de Bizanco kaj Moravio jam estis kristanoj – sed ankaŭ kiel liturgia lingvo, uzata eĉ en la plej sanktaj partoj de la diservo. La oficiala politiko de Bizanco ne celis krei novajn nacilingvajn ekleziojn en la proksimaj regionoj de Balkanio. Tial ni devas supozi, ke Konstanteno kaj Metodio havis ankaŭ personan intereson pri la slava lingvo, kiun ili konis de la multlingva medio de sia infaneco en Tesaloniko, kaj ne nur volis agi por la ŝtataj interesoj de Bizanco. Ni vidos, ke tiu ilia propra interesiĝo montriĝos ankaŭ en pli postaj fazoj de ilia agado.

La fratoj alvenis al Moravio en la 863a jaro. Inter la lokaj slavoj ili elektis por si disĉiplojn, al kiuj ili instruis la glagolicon kaj kun kiuj ili daŭrigis la tradukadon de la sanktaj tekstoj kaj komencis krei slavlingvan eklezian organizon. Tamen, jam la sekvan jaron la moravia princo Rastislavo malgajnis batalojn kontraŭ la frankoj kaj la prabulgaroj, kaj kvankam li ne estis detronigita, li devis permesi al frankaj pastroj el Bavario daŭrigi sian agadon en lia regno. Baldaŭ evidentiĝis, ke sen ekstera subteno ne eblis daŭrigi la laboron por la slava liturgia lingvo. Tial, ĉirkaŭ la jaro 866, Cirilo kaj Metodio ekvojaĝis al Romo kun kelkaj siaj disĉiploj, kun la espero ke la roma papo konsekros tiujn kiel pastrojn.

Ĉar ni kutimiĝis al la granda disdivido de la eŭropa kristanismo en la katolikan okcidenton kaj la ortodoksan orienton, la decido de Konstanteno kaj Metodio peti la subtenon de la papo povas surprizi. Tamen, la oficiala divido de la universala eklezio okazis multe pli poste, en 1054. En la administra strukturo de la eklezio estis klare, ke Moravio estas sub la jurisdikcio de la roma patriarko, la papo, ne sub tiu de la konstantinopola patriarko. Oni povas supozi, ke tio estis eĉ la kaŭzo pro kiu Bizanco povis subteni la agadon de la fratoj por slavlingva liturgia lingvo: se Moravio estus ene de la bizanca sfero de intereso, la bizanca imperiestro certe klopodus disvastigi tie la grekan lingvon; sed por simple formi aliancon kun la fora Moravio, jam forte ligita kun la franka sfero, eĉ la uzo de la slava, kiun la moravia princo mem petis, povis utili.

Survoje al Romo, la fratoj restadis kelkan tempon ĉe la princo de la slavoj de Panonio, en la nuna Hungario (la hungaroj alvenis tien nur pli poste, en la fino de la 9a jarcento), kaj instruis sian skribolingvon ankaŭ tie. Laŭ la legendo, poste en Venecio ili devis en publika debato defendi sian lingvon kontraŭ pastroj, kiuj konsideris nur tri lingvojn, la hebrean, grekan kaj latinan, indaj por la plej sanktaj tekstoj de la kristanismo. La legendo igas Konstantenon elokvente defendi la egalecon de ĉiuj lingvoj per jenaj vortoj:

Ĉu la pluvo ne venas de Dio egale al ĉiuj, ĉu ankaŭ la suno ne brilas por ĉiuj, kaj ĉu ni ne ĉiuj spiras la saman aeron? Ĉu vi ne hontas, aprobante nur tri lingvojn kaj ordonante ĉiujn aliajn naciojn⁴ kaj gentojn resti blindaj kaj surdaj? Diru al mi, ĉu vi rigardas la Dion tiel malforta, ke li ne kapablas doni al ĉiuj la samajn rajtojn, aŭ tiel envia, ke li ne volas?

Poste Konstanteno listigas plurajn orientajn ekleziojn, kiuj uzas sian propran lingvon, kaj tiel montras siajn filologiajn sciojn. Efektive, kiel konvinke argumentis la slavistino kaj esperantistino Nicolina Trunte (Trunte 1997), la kono de la armena lingvo, kies propra alfabeto estis kreita de Mesrop Maŝtoc ĉirkaŭ la jaro 405, estis certe unu el la inspiroj de Konstanteno. En la ĉi-supra defendo de la egaleco de ĉiuj lingvoj, montriĝas ankaŭ liaj konoj pri la kristanaj evangelioj, pri ties interpreto fare de apostolo Paŭlo, kaj pri la filozofiaj argumentoj ĉirkaŭ la bono, malbono kaj la ĉiopovo de la Dio (la tiel nomata teodicea problemo).

En nuntempaj popularaj verkoj, la agado de Konstanteno la Filozofo kaj Metodio estas ofte prezentata kiel defendo de la “orienta multlingvismo” kontraŭ la “trilingva herezo de la okcidento”. Sed temas pri iluzio, kiun kaŭzas la simpla fakto, ke nur la jurisdikcio de la roma patriarko (la papo) estas nomata “okcidenta”, dum la aliaj tradiciaj ekleziaj organizoj (ne nur la bizanca, sed ankaŭ ekzemple la siria, armena, kartvela) estas nomataj “orientaj”. Se la okcidento kaj la oriento estas difinataj tiel ĉi, la oriento aŭtomate fariĝas “plurlingva”, kvankam ĉiu el la orientaj eklezioj estus interne ĝuste tiom unulingva kiel la unusola okcidenta. Krome, la trilingvismo ne havis en la okcidento la statuson de dogmo, sed estis nur argumento de iuj teologoj, sekve ĝi ankaŭ ne povis esti religia “herezo” (Thomson 1992).

La vizito al Romo estis sukcesa. La papo Hadriano la dua aprobis la agadon por slava liturgia lingvo, ordonis organizi slavlingvan diservon (meson) en unu el la ĉefaj preĝejoj de Romo, kaj konsekris iujn disĉiplojn de la du fratoj kiel pastrojn. Pri la pozitiva sinteno de la papa administracio ni posedas ankaŭ Latin-lingvajn fontojn. Sed baldaŭ Konstanteno fatale malsaniĝis kaj mortis en 869, en la aĝo de 42 jaroj. Sur sia mortolito li monaĥiĝis kaj alprenis la nomon Cirilo, per kiu la postaj generacioj lin konas. Lia tombo estas en la Baziliko de Sankta Klemento en Romo, ĉar, laŭ la legendo, ĝuste li alportis tien la relikvojn de la Sankta Klemento, mirakle retrovitajn de li dum la pli frua misio al la ĥazaroj. (En Moravio la fratoj do, por tiel diri, havis ostojn en sia valizo...)

Metodio estis resendita inter la slavojn kiel episkopo konsekrita de la papo, kun diocezo inkluzivanta Moravion, Panonion kaj partojn de la nuna Serbio. Lia agado por la slava liturgio estis tamen malfacila, precipe post kiam Rastislavo estis anstataŭigita de Svatopluko kiel la princo de Moravio. La episkopoj de la proksimaj frankaj diocezoj uzis eĉ sian privatajn armeetojn por malhelpi al Metodio, kaj fine ili malliberigis kaj turmentis lin; nur papa interveno savis lin. Ankoraŭ en la 880a jaro la tiama papo (Johano la oka) sendis al Svatopluko buleon (papan dekreton) permesantan la uzon de la slava liturgia lingvo; sed aliflanke li ankaŭ elektis kiel vic-episkopon, rezidantan en Nitro, germanon Wiching, kiu estis konata kiel kontraŭulo de la slava liturgio. Post la

4 Aŭ: lingvojn. Slavono uzas la saman vorton por ‘lingvo’ kaj ‘nacio’, kion ne eblas redoni en la traduko.

morto de Metodio en 885, Wiching fariĝis lia posteulo kiel episkopo, kaj la disĉiploj de Metodio estis perforte forpelitaj de Moravio.

La disĉiploj disiris en plurajn slavajn landojn, sed la plimulto de ili trovis rifuĝejon en Bulgario, kiu akceptis la kristanisman jam pli frue, baldaŭ post la komenco de la moravia misio de Cirilo kaj Metodio, kvankam sendepende de ĝi. La caro de Bulgario povis utiligi la novan slavan skribolingvon por sendependigi la bulgaran eklezion disde tiu bizanca. La prabulgara elito de la bulgara regno estis tjurklingva, sed parte danke al la prestiĝo de la nova skribolingvo ĝi rapide slaviĝis. En la bulgara regno ekestis du gravaj literaturaj centroj, unu en Oĥrido, Makedonio, alia en Preslavo, la ĉefurbo de la regno en nordorienta Bulgario.

La oĥrida centro konservis pli longe la glagolican tradicion de Cirilo kaj Metodio, sed en Preslavo oni inventis novan alfabeton, kiun ni nuntempe konas kiel la cirilan. Ĝi baziĝis sur la tiutempa greka alfabeto, al kiu oni aldonis novajn literojn por marki slavajn fonemojn nekonatajn en la greka. Tiujn literojn oni transprenis, kun grafika refasonado, el la glagolico. La cirila alfabeto do baziĝas sur la lingvistika analizo farita de Konstanteno-Cirilo, kvankam ĝi naskiĝis nur post lia morto, en la fino de la 9a jarcento.

La lingvo de Cirilo kaj Metodio estis dum jarcentoj nomata simple “la slava lingvo”, sed por distingi ĝin unuflanke disde la praslava lingvo (la “patrino” de ĉiuj slavaj lingvoj) kaj aliflanke disde la modernaj slavaj lingvoj, kiel ekzemple la slovaka, rusa, bulgara, pola kaj pluraj aliaj, en Esperanto estas uzata la nomo Slavono. La plej malnova fazo de Slavono, proksimume ĝis la fino de la 11a jarcento, estas nomata “la malnova Slavono”, sed en aliaj lingvoj ĝi havas malsamajn nomojn, ekzemple “la malnova slava”, “la malnova eklezia slava”, aŭ “la malnova bulgara”. Post la dekunua jarcento Slavono, kvankam ĝi plu estis konsiderata unu lingvo, disiĝis en diverslandajn variaĵojn, el kiuj la rusa Slavono iom post iom fariĝis la plej grava kaj uzata de ĉiuj ortodoksaj slavo.

2. Cirilo kaj Metodio kiel lingvoplanantoj

Bedaŭrinde ne konserviĝis por ni manuskriptoj de la tempo de Cirilo kaj Metodio, de la 9a jarcento. La unua parto de la malgranda glagolica manuskripto nomata *Kievaj Folioj* devenas de la 10a jarcento – malgraŭ sia nuna nomo ne el Ukrainio, sed el la okcident-slava teritorio, eble el Panonio. Ĝiaj okcident-slavaj trajtoj povas reflekti la moravian fazon en la laboro de Cirilo kaj Metodio, sed ne atestas multon pri ilia origina tesalonika dialekto. Krome, iuj pli ampleksaj glagolicaj evangeliaj manuskriptoj, almenaŭ la *Zografa Kodekso*, la *Maria Kodekso* kaj la *Asemania Kodekso*, devenas de la fino de la 10a aŭ komenco de la 11a jarcento, el la makedona parto de la bulgara regno, kaj pluportas la heredaĵon de la disĉiploj de Cirilo kaj Metodio, laborintaj en Oĥrido.

Eĉ tiuj plej malnovaj tekstoj prezentas al ni pretan skribolingvon, kun unika alfabeto ne uzita en iu ajn alia lingvo, kun abstrakta leksiko sufiĉa por peri eĉ malfacilajn dogmojn kristanajn, kaj kun malsimpla sintakso, kiu kelkfoje faras la interpreton de la frazoj malfacila eĉ por tia nuntempa leganto, kiu flue parolas iun

modernan slavan lingvon. Evidente tia lingvaĵo ne povis senpere baziĝi sur iu ajn parolata slava idiomo. Ĉu tio signifas, ke Cirilo kaj Metodio kreis por la slavoĵ kvazaŭ novan lingvon?

Ni komencu per la plej videbla parto de la nova lingvo, la alfabeto. La glagolico ne devenas de iu ajn alia alfabeto. En iuj ĝiaj detaloj ĝi montras influon de la greka alfabeto (kaj kiel argumentas Trunte, ankaŭ de la armena), kaj kelkaj literoj ĝiaj estas klare fasonitaj laŭ la respondaj literoj en iuj aliaj alfabetoj konataj de Cirilo, sed ĝenerale ĝi estas lia tute nova kreaĵo. Sed estus erare prijuĝi ĉi tiun fakton el la nuntempa vidpunkto. Ni kutimiĝis al tio, ke alfabetoj estas adapteblaj al ĉiam novaj lingvoj; la latina kaj cirila alfabetoj ne estas asociitaj kun iuj specifaj lingvoj (eĉ se iuj pro nescio nomas “rusaj literoj” la cirilan alfabeton, kreitan en Bulgario kaj uzatan en multaj lingvoj). Sed en la tempo de Cirilo kaj Metodio la latina alfabeto estis uzata por skribi nur Latinon, la greka alfabeto por skribi nur la grekan, kaj same havis siajn proprajn skribosistemojn ekzemple la armena, la kartvela, la hebrea, la araba. Havi norman skribolingvon nepre signifis posedi ankaŭ propran, sendependan skribosistemon. Tial oni ne bezonas demandi, kial Cirilo kreis por la slava novan alfabeton; li ne povis *ne* krei tian, ĉar lia celo estis krei novan plenrajtan skribolingvon.

Efektive, Cirilo celis altigi la prestiĝon de la nova skribolingvo ankaŭ uzante kristanajn simbolojn kiel konsistigajn partojn de la literoj. Kiel rimarkigis la finna slavisto Georg Tschernochvostoff (1995 [1947]), multaj glagolicaj literoj entenas la kristanajn simbolojn kruco, triangulo kaj cirklo, kaj pluraj literoj estas intence fasonitaj tiel, ke certaj ŝlosilaj vortoj de la kristanismo ricevu harmonian aspekton. Ekzemple la litero por la sono /i/ aspektas kiel la litero por la sono /s/ renversita, por kio estas malfacile vidi ian fonetikan motivon. La afero fariĝas komprenebla se oni scias, ke la nomo de Jesuo estas en Slavono kutime mallongigita *is*. Same, *i* kaj *s* estas la literoj per kiuj komenciĝas la unua teksto tradukita de Cirilo, la prologo de la Evangelio laŭ Johano, kies Slavona traduko komenciĝas *iskoni bĕ slovo* (“en la komenco estis la Vorto”).⁵

Ke oni devis krei novajn vortojn por traduki sanktajn kristanajn tekstojn en la slavan, estas konata fenomeno en ĉiuj novaj skribolingvoj, en kiujn estas tradukataj tekstoj de aliaj skribolingvoj kun pli longa tradicio. Ankaŭ la rimedoj, kiujn la du fratoj kun siaj disĉiploj uzis, estas ĝenerale konataj en tiaj kazoj. Oni povas pruntepreni vorton: la greka *evangĉlion* ‘bona sciigo; evangelio’ estis pruntita kiel *evang’elie*. Oni povas fari kalkeon, tio estas, traduki la vorton laŭ siaj partoj, kaj tiam *evangĉlion* fariĝis *blagovĉŝtenije*, laŭvorte “bon-sciigo”; ankaŭ en aliaj vortoj la greka prefikso *eu-/ev-* ‘bona’ (komparu ankaŭ en Esperanto *eŭfemismo*, *eŭforio* kaj multajn aliajn) estas regule tradukata per la slava *blago-*. Kaj trie, oni povas doni novajn signifojn al la vortoj jam

5 Ĉi tiu klarigo, kiun Georg Tschernochvostoff unue prezentis en sia magistra verko en la 1947a jaro, estas kelkfoje nomata “la finna teorio pri la glagolico”, kaj ĉar Tschernochvostoff mortis jam en 1956, li estas priskribata en studoj aperintaj ekster Finnlando kiel “finna slavisto mortinta juna”. Efektive, Tschernochvostoff naskiĝis en 1888, do li ne estis aparte juna ĉe sia morto – li komencis studi slavistikon nur post negoca kariero en privata kompanio. Cetere, li estis ankaŭ esperantisto, menciita en *Enciklopedio de Esperanto* en la artikolo “Finnlando”.

ekzistantaj, ekzemple *duhŭ* ‘blovo, spiro’ > ‘spirito’; *grĕhŭ* ‘varmego’ > ‘peko’⁶; *nedĕlja* ‘ne-laborado, laborpaŭzo’ > ‘dimanĉo’. Eblas supozi, ke parto de la kristanaj terminoj, precipe tiuj en la tria grupo, ekzistis jam antaŭ la agado de Cirilo kaj Metodio: endas memori, ke al Moravio la fratoj ne venis kiel misiistoj por konverti la popolon al la kristanismo, ĉar la lando jam estis kristana. Eĉ la frankaj pastroj devis uzi la parolatan lingvon por instrui pri la bazaj ideoj de la nova religio (Trunte 2003: 235).

Cirilo kaj Metodio estis kompetentaj lingvoplanantoj, kaj ili kreis multajn novajn vortojn, kiuj certe tamen sonis duonfremdaj por la ordinaraĵoj slavoj. Estus tamen malfacile argumenti, ke ili faris tion pli amplekse ol aliaj kreintoj de aliaj novaj skribolingvoj aŭ aliaj tradukintoj de sanktaj religiaj tekstoj.

Rilate la sintakson de Slavono, la demando fariĝas pli interesa. En la tiutempa greka (kaj ankaŭ en Latino), la literatura stilo postulis, ke oni uzu kompleksajn frazojn kun multaj subfrazoj, kaj anstataŭ parto de la frazoj oni prefere uzu nur participojn; anstataŭ *la imperiestro kunvokis sian konsilantaron kaj diris...*, oni prefere diru *kunvokinta sian konsilantaron, la imperiestro diris...* (adverba participo, kiel la Esperanta *kunvokinte*, ne ekzistis). Ĉi-sube mi provas paŭsi la sintakson de Slavono en Esperanto, tradukante eron de “La Vivo de Konstanteno”. Al la prepozicio *je* respondas en la originalo kazo nomata dativo – en alia kunteksto oni povus traduki dativon per *al*, sed ĉi tie temas nur pri markilo de subordigo, interpretebla en tiu ĉi kunteksto proksimume ‘post kiam’:

Rastislavo, moravia princo, urĝata de la Dio, aranĝis konsiliĝon kun siaj [sub]princoj kaj kun la moravianoj kaj sendis [mesaĝiston] al imperiestro Mikaelo, diranta [do, Rastislavo diris]: “Je niaj homoj forlasintaj paganecon kaj observantaj la kristanan leĝon, ni ne havas tian instruiston, kiu klarigus al ni la veran kristanan kredon en sia [slava] lingvo, por ke ankaŭ aliaj landoj, tion vidantaj, imitu nin.”

Estas kompreneble malverŝajne, ke iu slavo *parolis* tiel antaŭ la ekesto de Slavono. La modelo de la greka literatura sintakso estas ĉi tie tute evidenta. La malsimpla greka stilo estis verŝajne unue paŭsata en la tradukoj de la bibliaj kaj liturgiaj tekstoj, poste ĝi fariĝis la idealo ankaŭ en tekstoj originale verkitaj en Slavono, kiel en la ekzemplo ĉi-supra. La slavaj disĉiploj de Cirilo kaj Metodio devis do lerni ne nur skribi sian lingvon, sed ankaŭ utiligi tute novan stilon, kiu ne havis modelon en la parolata lingvo. Aliflanke, transiro de la parola al la skriba lingvo estas ĉiam ankaŭ stila transiro, eĉ se ne ĉiam tiel drasta.

Krome, Cirilo ne inventis novajn participajn formojn por la slava lingvo – tiuj, kun sia malsimpla morfologio, jam ekzistis, kaj Cirilo nur disvastigis ilian uzon. Kaj de tempo al tempo Slavonaj tekstoj montras tiajn simplajn sintaksajn trajtojn, kiuj devas havi sian radikon en la parola lingvo: ekzemple la subjunkcio *jako* povas signifi ‘kiel, ke, ĉar, kiam, por ke, tiel ke’ kaj traduki amason da malsamaj grekaj vortoj.

Resume, Cirilo kaj Metodio devis plenumi multe da lingvoplana laboro ĝis Slavono iĝis tia esprimforma kaj fleksebla literatura lingvo, kia ni ĝin konas, sed ili ne estis lingvokreantoj pli multe ol iuj ajn kreantoj de novaj skribaj normolingvoj. Estas

vere, ke ili faris multon en mallonga tempo, sed ankaŭ ĉi tie ni devas esti singardaj kaj eviti hastajn konkludojn. Konservigis neniam dokumentoj skribitaj en pra-Slavono, la origina lingvo de Cirilo kaj Metodio, nek tiaj skribitaj propramane de iliaj senperaj disĉiploj. Almenaŭ cent jaroj disigas la plej malnovajn konservitajn tekstojn disde la Cirila-Metodia tempo. Pro la granda admiro al la du sanktaj fratoj oni emas pensi, ke ĉiuj subtilaj detaloj de la malnov-Slavonaj dokumentoj devenas de ilia plumo, sed ankaŭ eblas, ke tri aŭ kvar generacioj de kleruloj perfektigis la lingvon post ili. Ekzistas eĉ iaj indikoj pri tio. Jam delonge estas sciite (Jagić 1913: 281–421), ke por unusola koncepto troviĝas surprize ofte du aŭ eĉ pli da malsimilaj vortoj en la malnov-Slavonaj tekstoj – efektive, nia ĉi-supra ekzemplo kun du vortoj por ‘evangelio’ estas tia kazo. Ofte eblas distingi la originan Cirilan-Metodian vorton kun ia certeco, sed ne ĉiam. Ankaŭ la preciza konsisto de la origina glagolico estas nekonata por ni. Bedaŭrinde ni do ne plu povas esplori la originan Cirila-Metodian lingvaĵon en ĉiuj ties detaloj, kvankam ni povas esti certaj, ke ili estis la lingvoplanantoj, kiuj kreis Slavonon en ties ĉefaj trajtoj.

Inter la nunaj parolantoj de la slavaj lingvoj, precipe la kristanoj-ortodoksanoj, Slavono havas ian misteran aŭron pro siaj malsimplaj strukturoj kaj la asocio kun la sankta liturgio, same kiel Latino inter la katolikoj-kristanoj. Oni sentas, ke Cirilo kaj Metodio konstruis preskaŭ esoteran gramatikon por glori la Dion. Sed kompreneble la malnova Slavono ne estis tiom fremda kaj malsimpla lingvo, kiel ĝi aspektas kompare kun la *nunaj* lingvoj de la slava grupo.

La eksplicita idea celo de Cirilo kaj Metodio ja estis doni al la slavo *propran* skribolingvon. Edukitaj en la bizanca medio, ili ne povis imagi, ke eblus fari skribolingvon sen la sintaksaj malsimplaĵoj similaj al tiuj en la greka – des pli, ke la sanktaj tekstoj de Biblio devis esti tradukitaj kiel eble plej fidele. Sed ili certe ne volis fari por la slavo skribolingvon, kiu estas pli malproksima de la parolata slava ol la skriba greka lingvo distancas de la parola greka; en ilia tempo, ĉi tiu distanco en la greka estis tamen konsiderinde granda. Post kiam la lingvo de Cirilo kaj Metodio fariĝis sankta por la slavo-ortodoksanoj, ĝi ne plu ŝanĝiĝis tiel rapide kiel la parolaj slavaj lingvoj, kaj tial daŭre malproksimiĝis de tiuj. Paradokse do, la lingvo kiu celis esti komprenebla por ĉiuj slavo, fariĝis fine sankta kodo, kiun ĉiuj devis aparte lerni, kaj la diversaj slavaj nacioj poste devis, ĉiu siavoje, krei por si proprajn modernajn skribolingvojn.

3. La adaptiĝema lingvo

Post la 11a jarcento, la malnovan Slavonon do poiome anstataŭis la lokaj variaĵoj de Slavono, ĉiu influata de la loka slava idiomato, precipe en sia prononco. Oni parolas ekzemple pri la serba Slavono aŭ la rusa Slavono. Tamen, por la slavo-ortodoksanoj ĝi plu restis principe unu lingvo, la slava. Antaŭ la ekuzo de presitaj libroj, multaj manuskriptoj skribitaj Slavone cirkulis de la monaĥejoj de unu lando al tiuj de la alia – kvankam ŝajnas, ke la monaĥoj-kopiistoj preferis kopii de manuskripto skribita en ilia propra variaĵo, se eblis elekto. La itala slavisto Riccardo Picchio proponis la Latinan terminon *Slavia Orthodoxa*, la Ortodoksa Slavio, por priskribi tiun kulturan komunumon bazitan sur Slavono skribata per cirilaj literoj.

Inter la katolikaj slavoj, aŭ en *Slavia Romana*, la Roma Slavio, la rolo de Slavono estis malpli grava, kvankam Cirilo kaj Metodio unue enkondukis sian lingvon ĝuste en la regiono sub la papa jurisdikcio. Slavono tamen restis uzata inter la katolikaj kroatoj, kiuj konservis ankaŭ la originan alfabeton de la tesalonikaj fratoj, la glagolicon. Slavonlingva meso estis celebrata precipe en la dalmatia parto de Kroatio tra jarcentoj, kio estis granda escepto ene de la eklezio rom-katolika uzanta ĉefe Latinon ĝis la Dua Vatikana Konsilio de la jaro 1964. Ŝajnas, ke ankaŭ la nomo “glagolico” devenas de Kroatio. En Slavono oftas la verboformo *glagola* ‘li/ŝi diris’, precipe komence de la evangeliaj legaĵoj, kiuj komenciĝas per “Jesuo diris” aŭ “la Sinjoro diris”. Ĉar la verbo estis nekonata en la parolata kroata, ĝi fariĝis markilo de la eklezia lingvaĵo, eble unue kiel moknomo – la pastroj celebrantaj tiun ne-latinan meson estis nomataj *glagoljaŝi*.

Cetere, ankaŭ la memoro pri Cirilo kaj Metodio paliĝis en Kroatio, kaj almenaŭ ekde la 13a jarcento oni tie kredis, ke glagolico estis kreita de Sankta Hieronimo, do la sama persono, kiu tradukis Biblion latinan longe antaŭ Cirilo kaj Metodio, ĉirkaŭ la jaro 400 (Jagić 1913: 130). Eble oni ankaŭ ricevis papajn permesojn por glagolica meso pli facile alvokante la nomon de Hieronimo, kiu estis tre grava sanktulo en la katolika eklezio, kaj vere devenis de Dalmatio – kvankam liatempe tie ankoraŭ ne loĝis slavoj!

En Kroatio la origina glagolico, ofte nomata “ronda glagolico”, ricevis novan formon nomatan “angula glagolico”. La origina rondecfaŝo de la glagolica estis taŭga, kiam oni skribis manuskriptojn sur pergameno, sed kiam la nova skribolingvo ricevis pli da sociaj uzoj, oni devis ankaŭ ĉizi epigrafojn sur ŝtono, kaj por tio pli oportunaj estis angulaj formoj. Por esplori la mezepokan historion de Kroatio, estas necese koni la angulan glagolicon.

Interesa epizodo en la historio de Slavono estis, ke la imperiestro Karlo la kvara (regis 1346–1378), kiu fondis la faman Universitaton de Prago, ankaŭ venigis kroatajn pastrojn al unu praga monaĥejo, por ke ili enkonduku Slavonon tien. Tio supozeble influis ankaŭ la fruan reformaciulon Johanon Huson (1372–1415), la antaŭulon de la protestantismo, kiu kulturis la ĉeĥan lingvon. La “slava monaĥejo” de Prago tamen ne transvivis la religiajn konfliktojn kaj atakojn kontraŭ la husisma movado komence de la 15a jarcento. Unu aparte bela evangelia libro, skribita parte cirile kaj parte glagolice, transportiĝis de Prago laŭ malsimpla vojo al la franca urbo Remso, kaj iĝis kutimo, ke ĉe sia kroniĝo ĉiuj francaj reĝoj devis fari ĵuron tuŝante tiun manuskripton, konsideratan speciale sankta.

Sed la plej grandan rolon Slavono do havis en la Ortodoksa Slavio. Tie ĝi disiĝis en tri ĉefajn variaĵojn, kiujn oni tradicie nomas la rusa Slavono, la serba Slavono kaj la bulgara Slavono (ankaŭ nomata la mezbulgara, se oni nomas la malnovan Slavonon malnova bulgara). La teritorio de la bulgara Slavono inkluzivis ankaŭ Makedonion. La rusa Slavono ne estis “rusa” en la moderna senco de la vorto, ĉar oni unue uzis ĝin en Kievo, la nuna ĉefurbo de Ukrainio; la radiko *rus-* tiutempe signifis ĉiujn orientajn slavojn, kaj tial estus eble pli klare nun paroli pri “orienta Slavono”. Subtipo de ĉi tiu fariĝis la tiel nomata rutena Slavono, kiu estis uzata en la Grandduklando Litovio, precipe inter la belorusoj kaj ukrainoj sed ankaŭ kiel la oficiala skribolingvo de la tuta regno. Sed iom post iom la rusa Slavono, en la malvasta senco de la vorto, forpuŝis la

aliajn Slavonojn kiel la liturgia lingvo ankaŭ ekster Rusujo. Pro la prestiĝo de la Rusa Imperio inter la slavo-ortodoksanoj, oni komencis kredi, ke ĝuste la rusa Slavono estas plej proksima al la lingvo de Cirilo kaj Metodio. Nur dum la 19a jarcento la filologoj iom post iom retrovis la sudslavajn radikojn de ilia lingvo.

Ĉiuj ĉi variaĵoj de Slavono ne nur estis influataj de la lokaj lingvoj, sed ankaŭ reciproke influis ilin. Inter ĉiuj modernaj slavaj normolingvoj, la rusa entenas la plej fortan influon de Slavono. En la rusa ekzistas ne malmultaj vortoparoj, kie la origine rusa vorto havas konkretan signifon kaj ĝia Slavona paralelaĵo pli abstraktan signifon. Ekzemple, la rusa vorto por ‘kapo’ estas *golova*, sed por la signifoj ‘estro’ kaj ‘ĉapitro’ oni uzas la respondan Slavonan vorton *glava*, kiu same origine signifis nur ‘kapo’. Gorbaĉov siatempe famiĝis pro la koncepto *glasnost* ‘publikeco, malfermiteco’, kies radiko estas la Slavona *glas* ‘voĉo’, sed la normala rusa vorto por ‘voĉo’ estas *golos*. La vorto ‘urbo’ estas *gorod* en la rusa, sed en iu nomoj, ekzemple *Leningrad* au *Volgograd*, aperas la Slavona *grad*. La vorto por ‘lakto’ estas *moloko*, sed la Lakta Vojo estas *Mleĉnyj Put*, de la Slavona *mlěko* ‘lakto’. Kaj tiel plu.

Slavono do montriĝis adaptiĝema komunikilo, portebla de unu slava lando al alia. En la Ortodoksa Slavio, ĝi havis gravan rolon kiel skribolingvo ankoraŭ dum la unuaj jarcentoj de la Moderna Epoko, sed iom post iom dum la 18a kaj 19a jarcentoj ĝin anstataŭis la naciaj skribolingvoj, kaj por ĝi restis nur kelkaj ekleziaj funkcioj. Tiam kiel la specialan meriton de Cirilo kaj Metodio oni jam konsideris ne ĝuste la specifajn lingvajn formojn, kiujn ili uzis, sed ilian konvinkon, klare kaj elokvente proklamitan, ke ĉiuj popoloj rajtas havi sian propran skribolingvon.

Bibliografio

(La literaturo pri Konstanteno-Cirilo kaj Metodio estas tiel abunda, en preskaŭ ĉiuj slavaj lingvoj kaj en la germana kaj angla, ke ne eblas doni specifajn referencojn pri la ĝenerale konataj faktoj de ilia vivo. Tial mi referencis en la teksto nur okaze de pli malmulte konataj faktoj aŭ hipotezoj. Sed bonaj ĝeneralaj fontoj pri la agado de Cirilo kaj Metodio estas, en la listo ĉi-suba: Fontes, Grivec 1960, Trunte 1998 kaj 2003, KME. Jagić 1913 estas malofte konsultata nuntempe, tamen ankaŭ ĝi meritas legadon kiel solida klasikaĵo pri la temo.)

Fontes (1960): *Constantinus et Methodius Thessalonicenses: Fontes*, recensuerunt et illustraverunt Franciscus Grivec et Franciscus Tomšič. Zagreb: Institutum Palaeoslavicum (Radovi Staroslavenskog instituta 4.)

Grivec, F. (1960): *Konstantin und Method. Lehrer der Slaven*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Jagić, V. (1913): *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*. Neue berichtigte und erweiterte Ausgabe. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.

KME = *Kirilo-Metodievska enciklopedija* 1–4. Sofija 1985–2003: Bălgarska akademija na naukite.

Thomson, F. J. (1992): SS. Cyril and Methodius and a mythical Western heresy: A contribution to the study of patristic and mediaeval theories of sacred languages. In: *Acta Bollandica* 110. 67–122.

Trunte, N. (1997): Ex Armenia lux. Konstantin-Kyrrill und Mesrop-Maštoc. In: *Palaeoslavica* 5 (Cambridge/Mass). 31–57.

Trunte, N. (1998): *Slavěnský jazyk. Ein praktisches Lehrbuch des Kirchenvslavischen in 30 Lektionen. Zugleich eine Einführung in die slavische Philologie, 2: Mittel- und Neukirchenslavisch*. München: Otto Sagner. (Slavistische Beiträge 370.)

Trunte, N. (2003): *Slověnskú jazyk. Ein praktisches Lehrbuch des Kirchenvslavischen in 30*

Lektionen. Zugleich eine Einführung in die slavische Philologie, 1: Altkirchenslawisch. (5a eldono.)
München: Otto Sagner. (Slavistische Beiträge 264.)

Tschernochvostoff, G. (1995 [1947]): Zum Ursprung der Glagolica. [Tradukita kaj redaktita de J. Nuorluoto.] In: *Studia Slavica Finlandensia* 12. 141–150.

Received 2016-05-05

Author's address: jouko.lindstedt@professori.fi

Haben Kyrill und Method eine neue Sprache geschaffen? (Knapptext)

Um 860 haben die Brüder Kyrill und Method aus Thessaloniki ein neues Alphabet und eine Schriftsprache für Slawen geschaffen. Das Alphabet bekam später den Namen Glagolitza und die Sprache ist als Altkirchenslawisch bekannt. Da die Glagolitza kein evidentes Modell unter den Alphabeten dieser Zeit hatte, und sogar die ersten altkirchenslawischen Texte stilistisch und syntaktisch auf sehr hohem Niveau standen, das bestimmt im keinen der gesprochenen slawischen Dialekte existierte, leisteten Kyrill und Method offensichtlich viel Arbeit in Sprachplanung und sogar Sprachentdeckung. Andererseits, bei genauerer Beobachtung scheint dieser Prozess ähnlich wie bei der Entwicklung anderer Schriftsprachen zu sein, welche die beiden Brüder schon kannten. Das Spezifikum des Altkirchenslawischen ist seine Mobilität: es entwickelte sich aus dem lokalen Projekt auf dem Gebiet von Thessaloniki zu einer vollständigen liturgischen Sprache in Großmähren, später zur offiziellen Sprache des ersten Bulgarischen Reiches, zur liturgischen Sprache der römisch-katholischen Kroaten, und schließlich (geschrieben im neuen bulgarischen, sog. kyrillischen Alphabet) zu einem interethnischen Kulturträger unter den meisten orthodoxen Christen.